

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

Investește în oameni !

FONDUL SOCIAL EUROPEAN

Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013

Axa prioritară nr.1 „Educația și formarea profesională în sprijinul creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere”

Domeniul major de intervenție 1.5 “Programe doctorale și post-doctorale în sprijinul cercetării”

Titlul proiectului: **“Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”**

Beneficiar: **Academia Română**

Numărul de identificare al contractului: POSDRU/159/1.5/S/136077

Sesiunea științifică „EGALITATE DE ȘANSE ÎN SPAȚIUL CULTURAL EUROPEAN” 26 iunie 2015

Universitatea din Paris, instituția clasică a învățământului superior european și egalitatea de șanse

Cristinel Trandafir

Activitatea educativă – activitate socială fundamentală.

Dupa cum se stie si se poate observa societatea romaneasca se afla astazi - dupa mai bine de 150 de incercari de modernizare - blocata intr-o adanca criza launtrica, una care de cativa ani a intrat in ultima dintre fazele sale, faza economica.¹ Desigur, nu vorbim in acest caz doar de o criza datorata conditiilor si fenomenelor specifice societatii romanesti ci unor cauze care se situeaza in afara acestora la nivel global. Totusi, daca efectele patrunderii si raspandirii capitalismului in societatile traditionale ori efectele eticizarii dinamicii sale in cele moderne se fac resimțite si in existenta colectiva romaneasca, ele nu ne pot ajuta – cum adesea se spune - sa intelegem blocajul colectiv romanesc unul care in timp a capatat un caracter cu totul particular.

Care sunt insa originile acestui blocaj particular? Raspunsul la aceasta intrebare a fost si a ramas unul foarte controversat si indiferent de natura sa nu a contribuit pana acum la scoaterea societatii romanesti din criza. Iata de ce pentru inceput vom considera ca problema la care trebuie sa raspunda toti cei responsabili de deblocarea existentei colective de la noi nu este cea cu privire la cauzele specifice ale crizei romanesti cat la aceea legata de solutiile generale ale iesirii din ea. Aceasta consideratie a noastra porneste de la o observatie de bun simt facuta asupra vietii in general si de la un rationament simplu ce vine in prelungirea ei: daca fenomenele patologice sunt intotdeauna urmare a unei dezvoltari cu totul particulare ale unui organism, pe cand cele pe care le numim normale se situeaza in linia unei evolutii comune si generale ale acestuia, este lesne de inteles pentru fiecare din noi ca orice intelegere, diagnostic si terapeutica a unei forme de viata pornesc de la o stiinta prealabila a normalitatii si abia apoi de la un necesar studiu de caz al patologiei acesteia. Este adevarat insa ca nu de la o stiinta a unei normalitati generice, substantiale si ireductibile, cum am putea din inclinati sa intelegem, ci de la o stiinta a unei normalitatii generale si sintetice. Vom reusi aceasta, daca depasind modul de gandire romantic (a se citi aici Rousseau, Herder si continuatorii lor tarzi), vom considera boala ca pe o variatie accidentala aparuta in dinamica sanatatii si nicidecum invers. Mutandu-ne astfel legitim atentia de la particularitatea crizei romanesti la cunoasterea conditiilor generale ale normalitatii vietii colective, vom fi in masura sa intelegem ca adevaratele solutii la o situatie de criza nu sunt decat niste incercari de intelegere si integrare a fenomenelor patologice in sfera reprezentarii generale a normalitatii

¹ “Traim desigur una din epocile cele mai nenorocite din istoria omenirii, chiar daca nu se varsa sange si barbarii nu cutreiera orasele ruinate. Este o altfel de criza cum istoria rareori pomeneste. In aceasta privinta nu este nicio indoiala. Sunt insa oameni care ii marginesc foarte strans notiunea. Ei vad numai variatiile ingrijoratoare ale monedei, sau numai tuburarile economice si sociale din care vor sa faca baza unei noi politici fara sa-si dea seaman ca moneda oglindeste starea productiei si a schimbului de marfuri. Si mai ales nu inteleg ca la baza acesteia din urma nu este nici un alt factor material, ci insasi starea morala a societatii, cea de la care vin toate in ultima esenta.”(N. Iorga, *Idei asupra problemelor actuale*, Editura Cugetarea, Bucuresti, 1935, p. 9)

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

Cum ni se prezintă și în ce constă această normalitate colectivă de la care vrand/nevrand, conștient/inconștient pornim în orice întreprindere socială a noastră? Ea ni se prezintă prin câteva indicații intuitive potrivit cărora viața socială este o realitate vie, dinamică, supusă schimbării și străină de orice formă de încremănare. Tot în acord cu aceste intuiții și reluând aici teoria lui D. Gusti despre cadrele și manifestările sociale, viața socială ne apare ca o unitate formată din indivizi dar ireductibilă la suma lor, dezvoltată pe seama relațiilor sociale dintre aceștia și afectată în structură de nenumărate procese sociale generate și menținute în unitate de un factor dinamic fundamental al său, *vointa socială*. Aceasta din urmă manifestându-se în interiorul celor 4 cadre în care viața socială se organizează (cosmologic, biologic, psihologic și istoric) generează câteva activități tipice ce răspund unor nevoi omenești, dintre care două sunt constitutive: *economice* (privesc satisfacerea nevoilor de ordin material: hrană, adăpost, circulație) și *spirituale* (privitoare la satisfacerea nevoilor de afirmare și orientare în lume și viață: manifestări religioase, artistice, științifice), și două regulative și funcționale: *moral-juridice* (privitoare la reglementarea și instituționalizarea manifestărilor economice și spirituale), *politice* (privitoare la modul de editare și de impunere a reglementărilor moral-juridice). Acceptând teoria gustiană a cadrelor și manifestărilor ca ipoteză de lucru, simțim nevoia să adăugăm celor 4 manifestări enunțate de fondatorul școlii sociologice românești o a cincea, una de maximă importanță pentru noi cu atât cu cât ea se dovedește nu doar o manifestare funcțională ci în egală măsură una constitutivă fără de care celelalte nu pot exista: *manifestarea educativă (paideutică)*. Astăzi nu mai este un secret pentru nimeni că dacă este adevărat că de ex. nevoile economice ale omului pot sta la originea oricărei activități a omului, satisfacerea acestor nevoi depinde însă de o multitudine de alte activități printre care cea a învățării se dovedește de cea mai mare importanță. Iar să nu vom avea nici o problemă să înțelegem că nevoile spirituale, moral-juridice și politice ale noastre nu poate fi deplin satisfăcute decât pe fondul învățării și al educației. Într-adevăr despre *vointa socială* ca motor al oricărei unități sociale spunem nu doar funcționează ci chiar că ea se constituie în funcție de nivelul de dezvoltare al învățării și al de educației: societatea este fondată - într-adevăr - pe *învățare*, pe *educație*.² Ajunși aici simțim nevoia să justificăm diferența pe care o fac între *învățare* și *educație* cu atât mai mult cu cât mă voi folosi de ea de nenumărate ori pe parcurs: folosesc termenul de *învățare* referindu-mă la procesele de asimilare mnemotehnică (imitație, instrucție) a unor experiențe de cunoaștere și pe cel de *educație* când fac trimitere la procesele personale de conștientizare și înțelegere ale acestora din urmă, considerând că dacă animalele sunt și ele capabile de învățare, numai omul este capabil de educație³. Învățarea și educația marchează astfel două nivele distincte ale voinței sociale: persoana educată beneficiază de o mai mare disponibilitate socială față de individul intruit, cu atât mai mult cu cât educația preia cu totul și într-un mod profund funcția originară socializatoare a instinctului care se mai face încă remarcată în viața individului. Să reținem asadar – un lucru rar înțeles așa cum se cuvine - educația este una din condițiile generale ale normalității colective, ea trebuind să capete prioritate în fața tuturor celor care doresc modernizarea și înșănătoșirea societății românești.

Universitatea - rolurile sale în viața socială.

Dacă *educația* reprezintă o activitate constitutivă și funcțională pentru existența oricărei societăți, *scoala* – o instituție relativ de dată recentă - nu trebuie însă nicidecum confundată cu aceasta. Deși astăzi cele două noțiuni se confundă, școala nu îndeplinește un rol constitutiv și funcțional decât în măsura în care se comportă cu adevărat ca o instituție de educație. Din nefericire un studiu fie și numai general făcut asupra istoriei școlii scoate la lumină faptul că aceasta din urmă nu s-a comportat decât rareori și numai din întâmplare ca o instituție de educație. În cea mai mare parte a timpului școala s-a prezentat ca o instituție greoaie și anacronică, lipsită de unitate launtrică, una care rămânând în urmă societății, mai degraba a împiedicat dezvoltarea acesteia decât a făcut-o cu puțință. Într-adevăr, școala a funcționat de-a lungul istoriei nu ca o instituție de educație ci ca una de instrucție și dresaj: construită și impusă de interesele politice ale administrației de stat, ea a cultivat independent de cele două nevoi de bază ale omului (nevoile economice și cele spirituale, de la care porneste educația) fie deprinderile omului enciclopedic specific curților renașcentiste, fie pe cele ale persoanei exclusiv raionale specifice cercurilor iezuite, fie pe acelea ale școlilor iluministe ale lui Iosif al II-lea ori cele ale regimului napoleonic de secol XIX-lea, și a ratat astfel în multe etape istorice misiunea sa educativă. Daunele produse asupra societății de către o astfel de instituție ce a funcționat multă vreme în afara rosturilor sale constitutive nu pot fi trecute cu vederea: concepută ca o "fabrică în care se pregătește omenirea, școala a ajuns să deumanizeze pe om."⁴, ea fiind responsabilă de producția în serie a unor

² "Omul este singura ființă capabilă de educație. Prin educație se înțeleg îngrijirile ce reclamează copilăria sa, disciplina care-l face om, în sfârșit cultivarea sa prin cultură[...]" (I. Kant – *Tratat de pedagogie*, Editura Agora, Iași, p.7)

³

⁴ Nicolae Iorga, *Ideii asupra problemelor actuale*, Editura Cugetarea, București, 1935., p.203

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

suflete slabe, placide, lipsite de energie, adica a unor oameni care - incapabili sa munceasca - "asteapta leafa de la Stat, cautand prin fel si fel de mijloace sa traga chiulul."⁵

Dar de ce nu a reusit insa scoala, dincolo de cele cateva exceptii notabile ale istoriei sale⁶, sa functioneze ca o adevarata institutie de educatie? Poate cel mai bine vom putea studia si intelege adevarata evolutie a scolii, a relatiei acesteia cu educatia si a efectelor sale sociale daca vom cunoaste mai bine istoria celei mai inalte dintre formele sale, *universitatea*.

Dar de ce nu a reusit insa scoala, dincolo de cele cateva exceptii notabile ale istoriei sale⁷, sa functioneze ca o adevarata institutie de educatie? Poate cel mai bine vom putea studia si intelege adevarata evolutie a scolii, a relatiei acesteia cu educatia si a efectelor sale sociale daca vom cunoaste mai bine istoria celei mai inalte si mai vizibile dintre formele sale, *universitatea*.

Si in cazul acestei institutii ca si in cazul multor altora, nu putem incepe nici un studiu intemeiat pe aceasta tema decat pornind de recunoasterea unei presupozitii teoretice pe care o putem trata ca un adevar confirmat al stiintelor umane: rolul si functiile institutiilor ce organizeaza viata omului desi reale dintru inceput prin forta lor de dinamizare si contrangere sociala apar destul de tarziu in mod lamurit in constiinta colectiva a unei comunitati. Intarzirea aceasta lasa in fiecare caz urme serioase asupra bunei functionari institutionale deoarece in cazul omului o institutie functioneaza real numai atat vreme cat rolul si influenta ei sunt nu doar active in viata sociala ci sunt si constientizate in aceasta. Deficitul de constienta sociala cu privire la rolurile institutionale inseamna in acest caz -in ciuda aprioricitatii si originaritatii acestor roluri - cauza cea mai adanca a tensiunilor, tulburarilor si blocajelor vietii sociale in ansamblu.

In calitate de institutie sociala, universitatea nu face exceptie de la aceasta regula: de a lungul evolutiei societatii umane, universitatii i-au fost recunoscute treptat rolurile sale veritabile, ea trebuind astfel ca in acord cu realitatea sa renunte in timp la unele din scopurile si nazuintele sale mai vechi pentru a face loc altora mai noi, dovedite mai largi, mai cuprinzatoare si mai eficiente. Apare aici o problema metodologica pe care nu trebuie sa o sarim. Daca "Universitatea si-a dibuit indelung cararea ei adevarata si a oscilat de la o menire la alta dupa epoci si dupa tari"⁸, vor exista persoane gata sa sustina ca un studiu istoric al universitatii nu are nici o relevanta in problema descoperirii naturii acesteia. Pentru aceste persoane rostul universitatii nu poate fi descoperit decat prin analiza exclusiva a starii prezente. Din contra insa pentru ceilalti. Calauziti de maxima metodologica a lui H.H. Stahl potrivit careia "prezentul nu este decat capatul unei lungi evolutii istorice", pentru noi orice analiza ce porneste de la situatia prezenta a unui fenomen trebuie sa se lege de trecutul acestuia pentru a nu fi bruta si lipsita de sens. Un studiu pornit din prezent asupra modului in care au fost concepute de a lungul timpului menirile universitatii, devine astfel pentru noi obligatoriu.

Universitatea din Paris

Vom incepe acest studiu care sa ne ajute sa intelegem de ce scoala nu a fost intotdeauna o institutie de educatie prin a ne reaminti felul in care societatile occidentale (ne vom referi in special la cea franceza, veritabil model in cultura europeana) au conceput - din secolul XII-lea al evului mediu si pana la caderea vechiurilor regimuri in sec XVIII-lea - rostul universitatii. Intai trebuie spus ca pentru occidentalii Evului Mediu, Universitas (Universitatea) nu se referea la ansamblul de facultati adapostite intr-un oras ci la totalitatea persoanelor, profesori si studenti, implicate in procesul de invatamant din acel oras. Universitatea nu era la origini, asadar, - asa cum este astazi - o institutie impersonala de functionari dependenta de cladirea ce ii este destinata, ci un ansamblu profund personalizat de profesori si studenti pentru care locatia nu are nici o importanta.⁹ Astfel la originile Universitatii din Bologna, ori a aceleia din Paris descoperim activitatile didactice personale a doi calugari celebri,

⁵ idem

⁶ Scoala ateniana a lui Socrates, Platon sau Aristotel, cea franceza a lui Montaigne ori Rousseau, cea engleza a lui Locke ori cea germana a lui Pestalozzi, Fichte ori Freobel. etc

⁷ Scoala ateniana a lui Socrates, Platon sau Aristotel, cea franceza a lui Montaigne ori Rousseau, cea engleza a lui Locke ori cea helveto-germana a lui Pestalozzi, Fichte ori Froebel. etc

⁸ Ioan Petrivici, *Valoarea omului*, Editura Timpul, Iasi, 1997, p.78.

⁹ "In zilele noastre procesul fondarii unei universitati este urmatorul: un om bogat, sau statul, dorind sa faca ceva pentru comunitatea in care traieste, avand nevoie de doctori, de judecatori, sau de profesori, cladește o scoala. In orice caz universitatea incepe cu o mare suma de bani, depusa la o banca. Baniul acestia nunt apoi intrebuintati la contruirea de cladiri, de laboratoare si de dormitoare. In sfarsit se angajeaza profesori. Incep examenele de admitere si universitatea e gata. Dar in Evul Mediu lucrurile se petreceau altfel. Un om invatat spunea: "Am descoperit un mare adevar, trebuie sa-l impartaseasc si altora." Si atunci incepea sa tina conferinte pretudindeni unde putea sa stranga cativa auditori in jurul sau intocmai cum fac vanzatorii ambulanti pe strazi[...]. Se intampla ca o seama de tineri sa vina regulat sis a asculte lectiile unui orator bun. Aduceau cu ei caiete, o sticluta de cerneala si o pana de gasca si-si notau ceea ce li se parea interesant. In zilele ploioase, profesorul si elevii se adapesteau in vreo casa goala, sau in casa profesorului. Profesorul sedea pe un scaun, iar tinerii auditori se asezau pe pamant. Astfel universitatea in Evul Mediu nu era decat o corporatie de profesori sau studenti, in care numai profesorul era important, cladirea in care-si facea lectiile n-avea nici o importanta." (H.W van Loom, *Istoria omenirii*, Ed. Tai Pan, Bucuresti, 1993.)

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

Gratian, respectiv Abelard, cei care prin cursurile lor de drept, logica și teologie au atras în cele două orase un mare număr de tineri din întreaga Europă și au pregătit astfel întemeierea celor mai vechi dintre instituțiile de învățământ superior ale Occidentului.

O a doua notă importantă cu privire la semnificația primară pe care universitatea a avut-o încă de la început în societatea medievală se referă la rolul ei social. Universitatea medievală nu este concepută ca o instituție în care activitățile de predare și învățare ale unor științe sunt organizate cu scopul de a fi dezvoltate și răspândite de dragul lor însele, ci din contra ca o instituție în care ele joacă un important rol social. Rolul social al universității medievale, deși aflat în strânsă legătură cu activitatea didactică fondatoare, trece însă dincolo de aceasta, el fiind legat de interesele social-politice ale celor două mari puteri organizatoare ale sale, statul și biserica. Universitas-ul se înființează și dezvoltă nu doar cu intenția de a „conferi statură capitalei și a crește puterea regilor în afara prin circulație neîncetată a provincialilor și străinilor care veneau din toate colțurile regatului și ale Europei pentru a se instrui în toate domeniile cunoașterii.”¹⁰ ci mai ales – și aici credem noi că se află rolul său social cel mai pregnant – cu scopul bine determinat al papalității de a crea cu ajutorul acesteia o puternică teocrație intelectuală și a răspândi prin ea în rândurile cetățenilor învățătura și idealul creștin de viață. Dacă în secolele XII-XIII fenomenul înființării de universități ia amploare în întreaga Europă (apar noi centre universitare la Oxford, Bologna, Parma, Padova, Valladolid, Cracovia, Poitiers ori Rostok etc), acest fenomen este datorat în întregime descoperirii și înțelegerii rolului social al acestei instituții de învățământ, instituție concepută din start ca una ce răspunde diverselor nevoi ale societății timpului său. Nu cursurile unor Alexandres din Hales, Bonaventura, Guillelmus din Auvergne, Etienne Templier, ori cele ale lui Albert cel Mare și Toma din Aquino explică succesul universității medievale ci – culmea ironiei pentru orice adept al doctrinei neoromantice a științei pure – tocmai organizarea la care ea a fost supusă cu scopul de a rezolva marile probleme ale vieții colective. Desigur, vorbim de o organizare determinată de interesele și de comanda politică – doctrinara a două instituții, a căror influență este considerată astăzi a fi indezirabilă bunei funcționări a școlii în general. Totuși, în ciuda argumentelor celor acuzați de subordonare politică și mai ales religioasă a școlii din această perioadă, trebuie să remarcăm faptul că în ciuda neajunsurilor sale, această subordonare a avut marele merit de a fi legată constient și programatic universitatea de societate, contribuind astfel la dezvoltarea și consolidarea acesteia. Sigur că, aflată în dependență funcțională atât față de biserică cât și față de stat, și incapabilă a se adapta social decât prin intermediul acestor două instituții, universitatea nu a cunoscut o dezvoltare constantă, evoluția sa depinzând în bună măsură de caracterul vizionar și iluminat ori obtuz și impulsiv al regilor ori papilor care au patronat-o. Astfel fiind silită să asimileze cele două tipuri de influență specifice intereselor statului și bisericii, universitatea medievală a dezvoltat în launtrul său două tendințe funcționale contradictorii: o tendință laică secularizantă ce urmărea transformarea universității într-un centru de studii pur științifice și dezinteresate – tendință sprijinită de către stat în dorința de a slăbi puterea papalității, și o tendință religioasă care urmărea subordonarea disciplinelor liberale ale triviumului (gramatică, logică și retorică) și quadrivium-ului (aritmetică, geometrie, astronomie și muzică) scopurilor teologice ale bisericii. Dintre aceste două tendințe nu cea dintâi – așa cum am crede – ci tocmai aceasta din urmă s-a dovedit utilă, până la un anumit punct, dezvoltării universității medievale. Faptul acesta nu este greu de înțeles: dacă succesul triviumului și quadriviumului de exemplu a condus la predarea pe scară largă în studium-urile și universitas-urile medievale a dialecticii, gramaticii și a retoricii ori la aceea a aritmeticii, geometriei, astronomiei și muzicii, această predare nu a fost eficientă educativ decât acolo unde toate aceste discipline au fost predate și asimilate nu ca discipline formale, sterile și închise în sine, ci ca metode și instrumente utile rezolvării problemelor teologice ale vieții publice religioase. Dimpotrivă, acolo unde însă disciplinele liberale au rămas în afara planului practic de dezvoltare a teologiei învățământul a capatat un caracter steril, iar școala a avut numai de suferit. Desigur că, această subordonare a artelor liberale la disciplina teologică, în fond la interesele vieții religioase colective, nu s-a făcut pretutindeni la fel. De condițiile în care a fost operată această supunere a depins atât dobândirea caracterului specific al fiecărei universități în parte cât și puterea fiecăreia de a rezista în timp. Universitatea din Paris, considerată centrul intelectual al întregii creștinătăți, valorificând în planul său practic de supunere la teologie mai mult preocuparea pentru dialectică și pentru disciplinele triviumului, va deveni o universitate de formare idealistă și asta spre deosebire de Universitatea de la Oxford, care – slujind în egală măsură interesele religioase ca și cea pariziană – se va folosi totuși în acest plan de disciplinele quadrivium-ului devenind o universitate de orientare nominalistă. Totuși subordonarea disciplinelor liberale, (care la origini au împărtășit toate un caracter umanist indiferent că vorbim de logică sau de gramatică, de matematică sau de astronomie¹¹) nevoilor teologiei, nu a avut decât rareori un caracter autentic, lipsit de dificultăți. Deși subordonarea lor la teologie le-a oferit acestora ocazia de a capata un rost, (caracterul lor de simple instrumente de cunoaștere le făcea incapabile să-și sustină prin ele însele propria cauză), aceasta s-a dovedit până la urmă o

¹⁰ Etienne Gilson, *Filosofia în Evul Mediu*, Ed. Humanitas, București, 1995, p. 362.

¹¹ Matematica ca și astronomia au fost la origini discipline de cunoaștere prin care omul urmărea să-și găsească locul sau în ordinea creației și a lumii, ele neavând niciun alt rost în afara acestei căutări practice.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE
OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

proasta subordonare. Cauza acestui nepotriviri launtrice dintre disciplinele liberale și cele teologice ține de însăși natura obiectelor și a legilor lor de funcționare: pe de o parte omul viu și problemele concrete ale vieții sale codidiene care cer o abordare directă, pozitivă și empirică, pe de altă parte Dumnezeu, împreună cu rețeaua sa ideală de probleme abstracte și de imagini transcendente menite a-l reprezenta, care necesită o abordare indirectă și speculativă. Inadecvate obiectului lor de imprumut, disciplinele umaniste se vor elibera treptat de sub contrangerea obiectelor teologiei și își vor găsi în timp un teritoriu mai potrivit pentru funcționarea reală a lor. Vor face aceasta imediat ce condițiile culturale vor permite din nou recunoașterea și valorificarea *naturii* în viața omului. Așa se explică faptul că universitățile care au orientat disciplinele liberale spre cunoașterea naturii - cu scopul de a dezvolta prin quadrivium mai degrabă teologia naturală decât pe cea revelată - s-au dovedit în timp mai bine adaptate la realitate și mai ferite de crize launtrice.¹²

O a treia notă distinctivă a universității medievale este dată de importanța funcțională pe care facultatea de arte liberale o avea în cadrul ei. Deși considerată secundară și de ordin general, facultatea de arte liberale condiționa prin absolvire accesul tinerilor la facultatea de drept, medicină și mai ales teologie. Facultate propedeutică pusă în slujba dreptului, medicinei și mai ales a teologiei, facultatea de arte liberale a stat astfel nu doar la originea dezvoltării și modernizării acestor trei mari domenii ale culturii și civilizației europene, dar - și asta în ciuda caracterului său de facultate secundară - ea a influențat, după cum am văzut, decisiv orientarea și identitatea universităților europene.

Cea de treia notă demnă de remarcat în scurta noastră analiză a universității medievale, universitate care în raport cu cele de astăzi poate fi numită pe drept cuvând *universitate mama*, este legată de fenomenul subordonării didactice a tuturor întreprinderilor sale științifice sau teologice. Nu există nici o operă majoră a gândirii medievale care să nu fi fost concepută în vederea activității didactice. Notă aceasta este cu atât mai importantă cu cât ea ne ajută să reconstituim relația și importanța activităților în cadrul unei universități medievale, relație pe care ele au preluat-o odată cu asimilarea resturilor de cultură greacă ce au supraviețuit până în secolele scolasticii: știința nu își are rost în afara educației, educația nu își are rost în afara activității sociale.

Universitatea "noului regim"

Totuși, în spatele acestor trasaturi generale universitatea occidentală de dinainte de marile revoluții iluministe ascunde multe disfuncționalități notabile. Prima dintre ele vine din faptul că ea nu a căutat să-și clarifice și să-și definească rolul sau educativ decât odată cu secolul al XVIII-lea: în cadrul universității occidentale găsim în tot acest timp un amalgam între învățământul secundar de cultură generală și învățământul superior de specialitate care face cu puțință de exemplu că în "faimoasa universitate din Paris, ca și în cele 21 de universități franceze din provincie să se confere atât titlul de doctor, dar în egală măsură și titlul de bacalaureat."¹³ Totuși, dacă odată cu Revoluția de la 1789 universitatea împreună cu facultățile sale se separă de școlile de învățământ secundar (colegiile), acest fapt nu va rezolva deloc confuzia cu privire la rolul sau educativ. Din contra. După îndepărtarea vechiului regim și după eliberarea sa de sub tutela conservatoare a bisericii, universitatea va cădea într-un nou servaj, de data aceasta unul în serviciul statului. Vorbim însă de un servaj care, spre deosebire de servajul suportat de școală în numele bisericii, se va dovedi cu mult mai pagubos. În primul rând el va fi fatal artelor liberale, care aduse la izolare și își vor pierde în această nouă etapă *rolul lor instrumental*. În al doilea rând în cadrul lui va fi compromisă pentru multă vreme vechea instituție a *educatorului*, a *magistrului*. Dorind la comandă politica să rupă complet cu trecutul, reformatorii noului regim, Talleyrand și Condorcet, au urmarit să transforme peste noapte universitățile în școli de pregătire profesională: ele formau medici, juristi etc însă nu mai formau profesori. Profesorul de științe și de litere - amintind încă de magistrul școlastic - devenise acum indezirabil și de pregătirea lui nu mai era nevoie să se ocupe universitatea. Dacă în vechiul regim pentru a deveni profesor aveai nevoie să susții mai întâi examenul de bacalaureat și mai apoi pe acela de licență, acum pentru aceasta nu mai era nevoie de absolvirea studiilor superioare ci numai de finalizarea colegiului. Locul *profesorului* a fost luat aici de *maistru*. Disciplinele umaniste, discipline paideutice prin excelență, au fost împinse din această cauză într-o gravă criză: facultățile de științe și de litere au rămas trăpțat fără auditori și au fost silite treptat din dorința de a supraviețui fie să organizeze cursuri de pregătire pentru cei ce cazuseră la bacalaureat ori să găzduiască conferințe publice, fie să oblige studenții de la facultățile tehnice să urmeze cursurile proprii. Asistăm astfel în cultura europeană la **prima etapă** a dezagregării unității celor 3 funcții fundamentale ale unei instituții de învățământ, unitate ce asigură posibilitatea propriu zisă a educației: educația și acțiunea socială sunt considerate acum două domenii independente ce funcționează separat. Pregătirea profesională nu necesită profesor, ea se poate desfășura sub forma unei simple instrucții în care "cel care face o lecție nu trebuie să știe mai mult decât cuprinde acea lecție, ca și cum o lecție nu ar fi decât transmiterea unui fapt divers ori a

¹² "Astfel chiar în momentul în care aristotelismul dialectic se constituia și trimfă la Paris, înăbușind și ultimele forme de interes pentru științele matematice și naturale, învățământul oxfordian pregătea empirismul ockhamist, a cărei reacție, în secolul al XIV, avea să zdruncine tomismul în aceeași universitate din Paris în care reputase cele mai frumoase succese." (Etienne Gilson, *Op.cit.*, p. 367)

¹³ Ioan Petrovici, *Op. cit.* p. 79

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

unui cancan”¹⁴. De remarcat însă faptul că în timpul noului regim termenul de universitate va însemna în cultura franceză de ex. altceva decât învățământ superior, el apropiindu-se de vechea semnificație pe care o avea în etapa medievală: universitate însemna acum “totalitatea corpului didactic de toate rangurile, care în concepția marelui împărat războinic, trebuia să alcatuiască o armată în care profesorii de la facultățile din Paris constituie marele stat major, iar cei de la facultățile din provincie comandamentele regionale de corp de armată.”¹⁵ Supusa statului, universitatea nu mai urmărește acum, așa cum o făcea în vechiul regim, crearea unei *teocrații intelectuale* ci de data căută producerea unei *birocrații intelectuale*, adică unui corp de funcționari cu pregătire profesională specială, capabili să asigure buna desfășurare a aparatului de stat. Ne referim la o masă uniformă de oameni unidimensionali, supuși, lipsiți de inițiativă și ușor de încadrat în structurile mașinii etatice, o masă de indivizi lipsiți în fond atât virtuți profesionale cât mai ales virtuți civice. Totuși nu acest din urmă aspect a fost cel mai greu de administrat dintre efectele dezagregării unității celor 3 funcții specifice oricărei instituții de educație (funcția științifică, pedagogică și socială). Odată ce cutia pandorei a fost deschisă și universitatea în numele serviciului social și-a ignorat funcția educativă, era firesc acum să asistăm la o agravare a crizei unității funcționale a acestei instituții. Vor contribui la aceasta universitățile germane de la Frederic cel Mare la Wilhelm II, cele în care va fi operată o nouă ruptură, de data aceasta între rolul științific și cel pedagogic al școlii. Așa se face că dacă în timpul convenției revoluționare facultățile ajunseseră în Franța să aibă ca scop, cum am arătat, exclusiv pregătirea profesională, în Germania ele aveau ca unică țintă activitatea științifică. Aceasta a **doua etapă** a dezagregării funcționale a școlii europene nu va afecta însă doar universitățile germane, deoarece ea va patrunde relativ rapid și universitățile franceze.

Ce presupun de fapt aceste dezagregări funcționale de care am pomenit mai sus și în ce constau efectele acestei noi îngustări de perspectivă apărute acum în școala germană? Este binecunoscut faptul că în cultura greacă, loc de naștere al civilizației europene, atât filosoful cât și omul de rând își ordonau în mod simplu gândurile și acțiunile cotidiene în funcție de o presupuziție colectivă adânc înfiptă în straturile inconștientului lor, presupuziție potrivit căreia adevărul, frumosul și binele nu sunt doar legate între ele ci sunt chiar identice. Proba adevărului unui fenomen constă pentru grec atât în frumusețea lui cât și de efectele binefăcătoare pe care el trebuia să le aducă. Era cu neputință, asadar, în concepția elinului un adevăr inutil, ori un bine lipsit de frumusețe. Organizată în cadrul unității acestor 3 dimensiuni fundamentale de reprezentare a lumii, viața omului grec se desfășura după direcțiile impuse de acestea: ea presupunea cunoașterea desfășurată în sfera adevărului, educația în sfera frumosului și activitatea practică în sfera binelui. Caracterizată prin această unitate, viața sa nu permitea existența cunoașterii în afara educației și nici educație în afara activității practice. Fondată și dezvoltată pe această adâncă legătură între cunoaștere, educație și activitate practică, cultura greacă a impresionat secole de-a rândul prin operele sale, ajungând să fie transformată de moștenitorii săi creștini-europeni într-un etern obiect de admirație și imitație. Totuși ar fi o greșeală să credem că admirația/imitația moștenitorilor fără de cultura greacă se datorează înțelegerii de către aceștia a originii acestui “miracol” cultural al antichității. Dimpotrivă, cultul față de cultura greacă s-a datorat mai degrabă unei continue confuzii ce s-a adâncit printre europeni cu fiecare etapă a istoriei culturii și civilizației lor. Ne referim la o istorie care a atentat grav la unitatea fundamentală de reprezentare a lumii pe care grecii își clădiseră întreaga lor cultură și de care creștin-europenii au beneficiat ca moștenitori o bună bucată de vreme fără să știe. Desigur că aceste atentate ce au afectat puternic însăși sursa originară a culturii europene nu au fost făcute cu bună știință. Au avut loc însă în momentul în care creștin-europeanul a căutat ignorant și în contra firi să restabilească la nivel conștient rostul unor instituții fundamentale ale vieții omului, instituții ce reprezentau la suprafață structurile adânci și inconștiente prin care s-a organizat existența sa încă de la început. Ajunși aici vom putea spune în general ce presupun de fapt aceste rupturi remarcate mai sus la nivelul universității. Ele nu sunt altceva decât atacuri la unitatea originară de reprezentare și de acțiune a vieții omului, acte de fragmentare, crucificare și de infundare a cursului ei.

„Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului “Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077”

Tranandache C

¹⁴ *Idem*, p. 80

¹⁵ *Idem*, p. 82